

Nr 45

Utlåtande i anledning av dels Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om vapenfri tjänst m. m., dels ock i ämnet väckta motioner.

Genom en den 25 mars 1966 dagtecknad proposition, nr 107, vilken hänvisats till lagutskott och behandlats av andra lagutskottet, har Kungl. Maj:t, under återopande av propositionen bilagda i statsrådet och lagrådet förda protokoll, föreslagit riksdagen att

dels anta vid propositionen fogade förslag till

- 1) lag om vapenfri tjänst,
- 2) lag om ändrad lydelse av 21 kap. 20 § brottsbalken,
- 3) lag angående ändrad lydelse av 14 § lagen den 30 juni 1948 (nr 449) om disciplinstraff för krigsmän,
- 4) lag om ändring i militära rättegångslagen den 30 juni 1948 (nr 472),
- 5) lag om ändrad lydelse av 13 § civilförsvarslagen den 22 april 1960 (nr 74),
- 6) lag om ändrad lydelse av 8 § krigssjukvårdslagen den 27 november 1953 (nr 688),
- 7) lag om ändrad lydelse av 11 § allmänna tjänstepliktslagen den 17 april 1959 (nr 83),
- 8) lag angående ändrad lydelse av 2 § lagen den 14 oktober 1939 (nr 727) om förbud mot arbetstagares avskedande med anledning av värnpliktstjänstgöring m. m.,
- 9) lag angående ändrad lydelse av 7 § lagen den 17 maj 1963 (nr 114) om semester,

dels bifalla de förslag i övrigt om vilkas avlåtande till riksdagen departementschefen hemställt.

I samband med propositionen har utskottet behandlat följande i anledning av densamma väckta motioner, nämligen

- 1) de likalydande motionerna nr 732 i första kammaren av herr *Petersson, Erik Filip, m. fl.* och nr 903 i andra kammaren av herr *Werbros m. fl.*,
- 2) de likalydande motionerna nr 733 i första kammaren av herrar *Svenningsson* och *Svenungsson* och nr 902 i andra kammaren av herrar *Oskarsson* och *Werner*, samt
- 3) de likalydande motionerna nr 734 i första kammaren av herr *Sörenson m. fl.* och nr 901 i andra kammaren av herr *Keijer m. fl.*

De vid propositionen fogade lagförslagen är av följande lydelse.

1) **Förslag**
till
Lag
om vapenfri tjänst

Härigenom förordnas som följer.

Allmänna bestämmelser

1 §.

Värnpliktig äger enligt denna lag erhålla tillstånd att fullgöra vapenfri tjänst i stället för värnpliktstjänstgöring, om bruk av vapen mot annan icke är förenligt med den värnpliktiges allvarliga personliga övertygelse och skulle medföra djup samvetsnöd för honom.

Värnpliktig som erhållit tillstånd till vapenfri tjänst benämnes vapenfri tjänstepliktig.

2 §.

Vapenfri tjänstepliktig skall fullgöra tjänst, som är betydelsefull för samhället, såsom

- a) brandtjänst inom civilförsvaret,
- b) reparationstjänst vid järnvägarna, statens vattenfallsverk eller televerket,
- c) hälsovårds- eller sjukvårdstjänst inom det allmänt civila medicinalväsendet,
- d) ekonomi- eller expeditionstjänst vid statlig eller kommunal förvaltning.

Vapenfri tjänstepliktig får icke åläggas att tjänstgöra inom krigsmakten, om han icke förklarat sig villig därtill.

3 §.

Vapenfri tjänstepliktig får icke övas i bruk av vapen eller åläggas bära vapen eller ammunition.

Söker den som fullgör värnpliktstjänstgöring tillstånd att fullgöra vapenfri tjänst och har han icke tidigare gjort sådan ansökan, äger bestämmelsen i första stycket tillämpning på honom till dess ansökningen avgjorts slutligt. Lämnas ansökningen utan bifall, skall tjänstgöring under den tid då bestämmelsen varit tillämplig på den värnpliktige icke tillgodoräknas honom som fullgjord värnpliktstjänstgöring.

4 §.

Arbetsmarknadsstyrelsen bestämmer vilket slag av tjänstgöring som vapenfri tjänstepliktig skall fullgöra.

Styrelsen har tillsyn över vapenfria tjänstepliktigas utbildning och tjänstgöring.

Tjänstgöringstid m. m.

5 §.

Vapenfri tjänstepliktig är skyldig att för sin utbildning tjänstgöra femhundrafyrtio dagar. Tjänstgöringen kan fördelas i omgångar över hela värnpliktstiden.

Inkallas värnpliktiga med stöd av 27 § 2 mom. eller 28 § värnpliktslagen den 30 december 1941 (nr 967), får även vapenfri tjänstepliktig kallas till tjänstgöring. Tjänstgöringstiden får icke överstiga etthundraåttio dagar, om tjänstgöringen föranledes av inkallelse av värnpliktiga med stöd av 27 § 2 mom. värnpliktslagen.

Om tillgodoräkning av fullgjord värnpliktstjänstgöring vid beräkning av tiden för tjänstgöring enligt denna lag och av fullgjord vapenfri tjänst vid beräkning av tiden för värnpliktstjänstgöring meddelar Konungen bestämmelser.

6 §.

Arbetsmarknadsstyrelsen bestämmer när vapenfri tjänstepliktig skall tjänstgöra. Styrelsen äger överlåta denna uppgift på annan statlig myndighet i fråga om tjänstgöring där.

7 §.

Som tjänstgöringstid tillgodoräknas tid under vilken vapenfri tjänstepliktig varit frånvarande från tjänstgöring till följd av sjukdom eller skada vartill tjänstgöringen kan antagas ha varit orsak.

Konungen äger bestämma, att tid för frånvaro från tjänstgöring av annan anledning än som avses i första stycket får tillgodoräknas som tjänstgöringstid.

8 §.

Vapenfri tjänstepliktig skall efterkomma kallelse till tjänstgöring. Är han av laga förfall hindrad att inställa sig, skall han så snart det kan ske anmäla förfallet till den som utfärdat kallelsen.

Vapenfri tjänstepliktig skall ställa sig till efterrättelse de tjänstgöringsföreskrifter som meddelas av arbetsmarknadsstyrelsen eller myndighet hos vilken han tjänstgör.

9 §.

Andras vapenfri tjänstepliktigs postadress skall han genast vidtaga sådan åtgärd att postförsändelse från arbetsmarknadsstyrelsen eller myn-

dighet hos vilken han tjänstgör kan komma honom till handa utan dröjsmål.

Vapenfri tjänstepliktig skall utkvittera postförsändelse från arbetsmarknadsstyrelsen eller myndighet hos vilken han tjänstgör, taga del av försändelsens innehåll samt på anmodan lämna myndigheten de upplysningar som fordras om personliga förhållanden av betydelse för hans tjänstgöring.

Prövning av tillståndsärende m. m.

10 §.

Ansökan om tillstånd att fullgöra vapenfri tjänst prövas av vapenfrinämnden, som består av ordförande och sex andra ledamöter. För ledamot skall finnas ersättare. Ordförande och ersättare för honom skall vara eller ha varit innehavare av domarämbete. Vid hinder för ordföranden tjänstgör ersättare för honom som ordförande.

Konungen utser ledamöter och ersättare för viss tid.

11 §.

Vapenfrinämnden är beslutför när minst fem ledamöter, bland dem ordföranden eller ersättare för honom, äro närvarande. Som nämndens beslut gäller den mening varom de flesta förena sig eller, vid lika röstetal, den mening som ordföranden biträder.

12 §.

Rättegångsbalkens bestämmelser om jäv mot domare gälla i tillämpliga delar ledamot av vapenfrinämnden.

13 §.

Vapenfrinämnden äger återkalla tillstånd till vapenfri tjänst, när den tjänstepliktige ansöker därom eller ändrade förhållanden annars föranleda det.

Nämnden äger även utan ansökan besluta att värnpliktig skall fullgöra vapenfri tjänst i stället för värnpliktstjänstgöring.

Ansvarsbestämmelser m. m.

14 §.

Vapenfri tjänstepliktig, som olovligen avviker eller uteblir från tjänstgöringsstället, dömes till böter eller fängelse i högst sex månader.

Begås brott som avses i första stycket under beredskapstillstånd eller när riket är i krig, dömes till böter eller fängelse i högst två år.

15 §.

Vapenfri tjänstepliktig, som under tjänsteutövning är så påverkad av alkoholhaltiga drycker eller annat berusningsmedel, att hans förmåga att

fullgöra tjänsten måste antagas vara nedsatt, dömes till böter eller fängelse i högst ett år.

16 §.

Vapenfri tjänstepliktig, som av försummelse, oförstånd eller oskicklighet åsidosätter vad som åligger honom enligt reglemente, instruktion eller annan allmän bestämmelse, särskild föreskrift eller tjänstens beskaffenhet, dömes, om ej gärningen är särskilt belagd med straff, till böter.

Är brottet grovt, dömes till fängelse i högst ett år.

17 §.

Vapenfri tjänstepliktig, som utan laga förfall underlåter att fullgöra skyldighet enligt 9 §, dömes till böter högst femhundra kronor.

Lämnar han vid fullgörande av sådan skyldighet uppsåtligen eller av grov oaktsamhet oriktig uppgift, dömes till böter eller fängelse i högst sex månader.

18 §.

Begår vapenfri tjänstepliktig brott som avses i 14—16 §§ och är brottet att anse som ringa, kan han i stället för straff meddelas tillrättavisning i form av

varning,

åläggande för visst antal gånger, högst fyra, eller för viss bestämd tid, högst sju dagar, att utom vanlig ordning utföra handräkningsarbete eller annan särskild uppgift (extratjänst),

förbud att under viss bestämd tid, högst sju dagar, på fritid vistas utom förläggningsområde eller, om han icke är förlagd inom sådant område, utom bostaden (utgångsförbud).

19 §.

Befogenhet att meddela vapenfri tjänstepliktig tillrättavisning tillkommer civilförsvares-, brand- eller arbetschef, som är underkastad ämbetsansvar, i fråga om underställd personal.

Innan någon meddelar tillrättavisning, skall han vid förhör med den felande lämna denne tillfälle att förklara sig.

20 §.

Vapenfri tjänstepliktig, som meddelats tillrättavisning, äger begära omprövning av tillrättavisningen. Om han tjänstgör hos statlig myndighet, skall omprövning begäras hos denna och i annat fall hos arbetsmarknadsstyrelsen.

Meddelad tillrättavisning skall omedelbart gå i verkställighet.

Om åtal väckes innan tillrättavisning verkställts till fullo, skall verkställigheten upphöra. Detsamma gäller om tjänstgöringen upphör.

21 §.

Uteblir vapenfri tjänstepliktig utan anmält laga förfall från tjänstgöring, som ålagts honom, eller avviker han olovligen därifrån, skall han på framställning av myndighet, som kallat honom till tjänstgöringen, omedelbart hämtas på egen bekostnad genom polismyndighetens försorg.

Besvär

22 §.

Talan mot beslut av vapenfrinämnden föres hos Kungl. Maj:t genom besvär.

Mot beslut i ärende om omprövning av tillrättavisning får talan ej föras.

Tillämpningsföreskrift

23 §.

Närmare föreskrifter för tillämpningen av denna lag meddelas av Konungen.

Denna lag träder i kraft den 1 oktober 1966, då lagen den 26 mars 1943 (nr 121) om vapenfria värnpliktiga skall upphöra att gälla.

Den nya lagen gäller även för den som före lagens ikraftträdande erhållit tillstånd till vapenfri tjänst. Härvid skall följande iakttagas.

1. Uttagning till tjänstgöring enligt äldre lag skall bestå. Den som uttagits till tjänstgöring vid krigsmakten skall dock bli överförd till tjänstgöring utanför krigsmakten, om han begär det.

2. Äldre bestämmelser om utbildningstid gälla för den som börjat tjänstgöra före den nya lagens ikraftträdande.

2) Förslag

till

Lag

om ändrad lydelse av 21 kap. 20 § brottsbalken

Härigenom förordnas, att 21 kap. 20 § brottsbalken skall erhålla ändrad lydelse på sätt nedan angives.

(Nuvarande lydelse)

(Föreslagen lydelse)

21 kap.

20 §.

Krigsmän äro enligt denna balk de vilka såsom officerare, underofficerare, underbefäl eller meniga äro anställda vid krigsmakten, värnpliktiga samt hemvärnsmän och hemvärnsrekryter, samtliga under den tid de i sådan egenskap äro tjänstgöringsskyldiga. Krigsmän äro ock, i den mån Konungen med hänsyn till behovet av befälsföring och övriga tjänstgöringsförhållanden så förordnar, de som eljest äro anställda vid krigsmakten eller förbundet sig att såsom frivilliga fullgöra krigstjänst, under den tid de i sådan egenskap äro tjänstgöringsskyldiga. Om någon åtnjuter ledighet som ej är begränsad till kortare tid än två månader, anses han icke tjänstgöringsskyldig. Närmare bestämmelser om vad som avses med krigsmakten meddelas av Konungen.

Krigsmän äro enligt denna balk de vilka såsom officerare, underofficerare, underbefäl eller meniga äro anställda vid krigsmakten, värnpliktiga som ej fått tillstånd till vapenfri tjänst samt hemvärnsmän och hemvärnsrekryter, samtliga under den tid de i sådan egenskap äro tjänstgöringsskyldiga. Krigsmän äro ock, i den mån Konungen med hänsyn till behovet av befälsföring och övriga tjänstgöringsförhållanden så förordnar, de som eljest äro anställda vid krigsmakten eller förbundet sig att såsom frivilliga fullgöra krigstjänst, under den tid de i sådan egenskap äro tjänstgöringsskyldiga. Om någon åtnjuter ledighet som ej är begränsad till kortare tid än två månader, anses han icke tjänstgöringsskyldig. Närmare bestämmelser om vad som avses med krigsmakten meddelas av Konungen.

De som — — — — — särskild tjänsteplikt.

Krigsman, som — — — — — till denne.

Denna lag träder i kraft den 1 oktober 1966.

3) Förslag

till

Lag

angående ändrad lydelse av 14 § lagen den 30 juni 1948 (nr 449) om disciplinstraff för krigsmän

Härigenom förordnas, att 14 § lagen den 30 juni 1948 om disciplinstraff för krigsmän¹ skall erhålla ändrad lydelse på sätt nedan anges.

*(Nuvarande lydelse)**(Föreslagen lydelse)*

14 §.

För mindre — — — — — fartyget (landgångsförbud).

Begår till vapenfri tjänst uttagen krigsman som icke står under militärt befäl förseelse som avses i 21 kap. 11, 14 eller 18 § brottsbalken och är förseelsen att anse som ringa, må den felande i stället för straff åläggas tillrättavisning i form av varning, extratjänst eller utgångsförbud enligt vad i första stycket sägs.

Ej må — — — — — eller tjänstbarhet.

Denna lag träder i kraft den 1 oktober 1966.

¹ Senaste lydelse av 14 § se 1964: 170.

4) Förslag

till

L a g**om ändring i militära rättegångslagen den 30 juni 1948 (nr 472)**

Härigenom förordnas, att 66, 68 och 69 §§ militära rättegångslagen den 30 juni 1948¹ skola erhålla ändrad lydelse på sätt nedan angives.

*(Nuvarande lydelse)**(Föreslagen lydelse)*

66 §.

Rätt att ————— sådan rätt.

Tillrättavisningsrätt mot ————— för örlogsdepå.

Såvitt angår ————— å hemvärdet.

Tillrättavisningsrätt mot krigsman som är uttagen till vapenfri tjänst tillkommer civilförsvars-, brand- och arbetschef i fråga om underställd personal.

68 §.

Vill någon begära omprövning av honom ålagd tillrättavisning, skall han skriftligen eller muntligen göra framställning därom hos närmast högre befattningshavare som har bestraffningsrätt. *Till vapenfri tjänst uttagen krigsman, som står under militärt befäl, har att göra sådan framställning hos befälhavaren för det försvarsområde inom vilket han är förlagd.*

Vill någon begära omprövning av honom ålagd tillrättavisning, skall han skriftligen eller muntligen göra framställning därom hos närmast högre befattningshavare som har bestraffningsrätt.

69 §.

Ålagd tillrättavisning ————— i verkställighet.

Om, innan tillrättavisning till fullo verkställts, åtal väckes eller disci-

Om, innan tillrättavisning till fullo verkställts, åtal väckes eller disci-

¹ Senaste lydelse av 66, 68 och 69 §§ se 1949: 364.

plinstraff ålägges för samma förse-
else, skall verkställigheten upphöra.
Detsamma gäller, om den tillrätta-
visade upphör att stå under militärt
befäl *eller, vad beträffar krigsman*
som uttagits till vapenfri tjänst och
icke står under militärt befäl, om
tjänstgöringen upphör.

plinstraff ålägges för samma förse-
else, skall verkställigheten upphöra.
Detsamma gäller, om den tillrätta-
visade upphör att stå under militärt
befäl.

Denna lag träder i kraft den 1 oktober 1966.

5) Förslag

till

L a g

om ändrad lydelse av 13 § civilförsvarslagen den 22 april 1960 (nr 74)

Härigenom förordnas, att 13 § civilförsvarslagen den 22 april 1960 skall erhålla ändrad lydelse på sätt nedan angives.

(Nuvarande lydelse)

(Föreslagen lydelse)

13 §.

Ej må utan tillstånd av Konungen eller, efter Konungens bemyndigande, av överbefälhavaren tjänstgöring i civilförsvaret åläggas någon å sådan tid, att han därigenom hindras fullgöra honom på grund av värnplikt eller såsom hemvärnsman eller eljest åvilande skyldighet att tjänstgöra vid krigsmakten.

Ej må utan tillstånd av Konungen eller, efter Konungens bemyndigande, av överbefälhavaren tjänstgöring i civilförsvaret åläggas någon å sådan tid, att han därigenom hindras fullgöra honom på grund av värnplikt eller såsom hemvärnsman eller eljest åvilande skyldighet att tjänstgöra vid krigsmakten. *Ej heller må utan tillstånd av Konungen vapenfri tjänstepliktig åläggas civilförsvarsplikt så att han därigenom hindras fullgöra vapenfri tjänst.*

Denna lag träder i kraft den 1 oktober 1966.

6) Förslag

till

Lag

om ändrad lydelse av 8 § krigssjukvårdslagen den 27 november 1953 (nr 688)

Härigenom förordnas, att 8 § krigssjukvårdslagen den 27 november 1953¹ skall erhålla ändrad lydelse på sätt nedan angives.

*(Nuvarande lydelse)**(Föreslagen lydelse)*

8 §.

Kommer riket — — — medgiva (*tjänsteplikt för medicinalpersonal*).

Den som fullgör militärtjänst är undantagen från tjänsteplikt för medicinalpersonal.

Den som fullgör militärtjänst eller vapenfri tjänst är undantagen från tjänsteplikt för medicinalpersonal.

Denna lag träder i kraft den 1 oktober 1966.

¹ Lagen omtryckt 1966:52.

7) Förslag

till

L a g

om ändrad lydelse av 11 § allmänna tjänstepliktslagen den 17 april 1959 (nr 83)

Härigenom förordnas, att 11 § allmänna tjänstepliktslagen den 17 april 1959 skall erhålla ändrad lydelse på sätt nedan angives.

*(Nuvarande lydelse)**(Föreslagen lydelse)*

11 §.

Den som på grund av värnplikt eller civilförsvarsplikt tages i anspråk för tjänstgöring vid krigsmakten är undantagen från tjänsteplikt, så ock civilförsvarspliktig under tid då tjänstgöring i civilförsvaret utgör hinder för tjänstepliktens fullgörande.

Den som på grund av värnplikt eller civilförsvarsplikt tages i anspråk för tjänstgöring vid krigsmakten är undantagen från tjänsteplikt, så ock civilförsvarspliktig under tid då tjänstgöring i civilförsvaret utgör hinder för tjänstepliktens fullgörande. *Från tjänsteplikt är även den undantagen som fullgör vapenfri tjänst.*

Den som — — — — — allmän tjänsteplikt.

Beträffande den — — — — — allmän tjänsteplikt.

Om synnerliga — — — — — av tjänsteplikt.

Denna lag träder i kraft den 1 oktober 1966.

8) Förslag

till

L a g

angående ändrad lydelse av 2 § lagen den 14 oktober 1939 (nr 727) om förbud mot arbetstagares avskedande med anledning av värnpliktstjänstgöring m. m.

Härigenom förordnas, att 2 § lagen den 14 oktober 1939 om förbud mot arbetstagares avskedande med anledning av värnpliktstjänstgöring m. m. skall erhålla ändrad lydelse på sätt nedan anges.

(Nuvarande lydelse)

(Föreslagen lydelse)

2 §.

Skall arbetstagaren fullgöra värnpliktstjänstgöring, som är till tiden i lag bestämd och skall pågå mer än tre månader, vare arbetsgivaren utan hinder av vad i 1 § stadgas berättigad att på grund därav skilja arbetstagaren från hans anställning, därest vid arbetsavtalets ingående överenskommits att anställningen skall upphöra vid *värnpliktstjänstgöringens* början. I övrigt vare förbehåll, varigenom inskränkning göres i rätt som enligt denna lag tillkommer arbetstagaren, icke bindande.

Skall arbetstagaren fullgöra värnpliktstjänstgöring *eller vapenfri tjänst*, som är till tiden i lag bestämd och skall pågå mer än tre månader, vare arbetsgivaren utan hinder av vad i 1 § stadgas berättigad att på grund därav skilja arbetstagaren från hans anställning, därest vid arbetsavtalets ingående överenskommits att anställningen skall upphöra vid *tjänstgöringens* början. I övrigt vare förbehåll, varigenom inskränkning göres i rätt som enligt denna lag tillkommer arbetstagaren, icke bindande.

Arbetstagaren är — — — — — tjänstgöringens början.

Denna lag träder i kraft den 1 oktober 1966.

9) Förslag

till

L a g

angående ändrad lydelse av 7 § lagen den 17 maj 1963 (nr 114) om semester

Härigenom förordnas, att 7 § lagen den 17 maj 1963 om semester¹ skall erhålla ändrad lydelse på sätt nedan anges.

*(Nuvarande lydelse)**(Föreslagen lydelse)*

7 §.

Semester utgår — — — — — en dag.

Med dag, — — — — — nittio dagar;

d) fullgjort sådan i 27 § värnpliktslagen eller med stöd därav föreskriven militärövning om högst sextio dagar, som ej är beredskapsövning eller direkt ansluter sig till första tjänstgöring, dock att av tid för militärövning högst sextio dagar under varje kvalifikationsår må räknas arbetstagaren till godo; eller

d) fullgjort sådan i 27 § värnpliktslagen eller med stöd därav föreskriven militärövning om högst sextio dagar, som ej är beredskapsövning eller direkt ansluter sig till första tjänstgöring, *eller fullgjort motsvarande vapenfri tjänst*, dock att av tid för militärövning *eller vapenfri tjänst* högst sextio dagar under varje kvalifikationsår må räknas arbetstagaren till godo; eller

e) efter det — — — — — till godo.

Dag, under — — — — — arbete utförts.

I fall — — — — — till arbetet.

Om förlängd — — — — — särskild lag.

Denna lag träder i kraft den 1 oktober 1966.

¹ Senaste lydelse av 7 § se 1964: 100.

Propositionens huvudsakliga innehåll

I propositionen föreslås en omläggning av den vapenfria tjänsten. Förslaget innebär att de vapenfrias tjänstgöring inte betraktas som värnplikts-tjänstgöring utan träder i stället för denna som en särskild tjänsteplikt. Frågor om tillstånd till vapenfri tjänst prövas av en nyinrättad nämnd, vapenfrinämnden, vars beslut kan överklagas hos Kungl. Maj:t. Arbetsmarknadsstyrelsen bestämmer vilket slag av tjänstgöring som de vapenfria skall fullgöra och har tillsyn över de vapenfrias utbildning och tjänstgöring. Tjänstgöringen förläggs i princip utanför krigsmakten. Den vapenfrie är under tjänstgöringen inte att anse som krigsman och blir därför inte underkastad för krigsman gällande straffbestämmelser. Vapenfria får samma förmåner i fråga om avlöning, familjebidrag, grupplivförsäkring m. m. som värnpliktiga i allmänhet.

Kostnaderna för vapenfriverksamheten — bortsett från kostnaderna för vapenfrinämnden — föreslås belasta elfte huvudtiteln. För de närmaste tre budgetåren bestrids emellertid kostnaderna övergångsvis slutligt från fjärde huvudtiteln.

De grundläggande bestämmelserna för den vapenfria tjänsten har samlats i en särskild lag om vapenfri tjänst, som fr. o. m. den 1 oktober 1966 ersätter den nuvarande lagen den 26 mars 1943 om vapenfria värnpliktiga. Den föreslagna reformen medför vidare ändringar i brottsbalken m. m.

I det följande kommer av framställningen i propositionen att återges endast vad *föredragande departementschefen, statsrådet Andersson*, såsom sina egna synpunkter anfört dels i den allmänna motiveringen vid lagrådsremissen den 11 mars 1966, dels vid propositionens avlåtande. Beträffande övriga delar av framställningen hänvisas till propositionen.

Motionsyrkandena

I *motionerna I: 732* och *II: 903* har hemställts

»1. att riksdagen vid behandling av proposition nr 107 måtte besluta att vapenfri tjänstepliktig skall kunna fullgöra tjänst även inom forskning, undervisning och vetenskap samt

2. att vederbörande utskott måtte i anledning härav utarbeta erforderlig lagtext.»

I *motionerna I: 733* och *II: 902* har hemställts

»att riksdagen vid behandling av Kungl. Maj:ts proposition nr 107 måtte besluta att jämväl medlem av sekten Jehovas vittnen icke må undantagas från bestämmelserna i den föreslagna lagen om vapenfri tjänst,

att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t måtte anhålla om utredning angående straffpåföljderna för värnpliktig som vägrar fullgöra vapenfri tjänst.»

I motionerna I: 734 och II: 901 har hemställts

»att riksdagen i 2 § i Förslag till lag om vapenfri tjänst som ett moment e måtte ange 'tjänstgöring i u-landshjälp i särskilda fall'.»

Beträffande de skäl motionärerna anfört till stöd för sina yrkanden får utskottet, i den mån redogörelse därför icke lämnas i det följande, hänvisa till motionerna II: 903, II: 902 och II: 901.

Departementschefen vid lagrådsremissen

Föredragande departementschefen har vid lagrådsremissen anfört följande:

»Det svenska militära försvaret bygger på allmän värnplikt. Den allmänna värnpliktens bärande idé är att försvaret utgör en hela folkets angelägenhet och att försvarsbördan skall fördelas om möjligt likformigt och även i övrigt rättvist. Den särskilda lagstiftningen till förmån för dem som hyser samvetsbetänkligheter mot den egentliga värnpliktstjänstgöringen innebär ett undantag från denna princip och är betingad av respekten för individens åsiktsfrihet. Det fortsatta behovet av en undantagslagstiftning kan enligt min mening inte sättas i fråga.

1943 års lag bygger på principen att de vapenfrias tjänstgöring är en form av värnpliktstjänstgöring. Tillstånd till vapenfri tjänst kan enligt lagen meddelas värnpliktig för vilken bruk av vapen mot annan skulle medföra djup samvetsnöd. Vapenfri tas ut till sjukvårdstjänst vid krigsmakten eller tjänstgöring vid civilförsvaret eller, då omständigheterna påkallar det, till expeditions-, yrkes- eller handräckningstjänst eller civilt arbete vid krigsmakten. Möjlighet finns också till uttagning för civilt arbete utom krigsmakten för statens eller kommuns räkning. Tjänstgöringstiden för vapenfri skall med en tredjedel överstiga den tid som enligt 27 § 1 mom. A. värnpliktslagen är föreskriven för värnpliktiga i allmänhet. Denna tredjedelsregel skall om möjligt iakttas även vid inkallelse av vapenfria under beredskap och krig. I fred uttas regelmässigt 525 dagar av de vapenfria. Erhåller värnpliktig tillstånd till vapenfri tjänst sedan viss vapentjänst fullgjorts får tiden för vapentjänsten i princip avräknas, varvid såsom jag tidigare redovisat en särskild praxis utvecklats. Tillstånd till vapenfri tjänst och beslut om den tjänstgöring till vilken de vapenfria skall uttas meddelas av Kungl. Maj:t. Ställningstagandet till frågan om tillstånd till vapenfri tjänst föregås av ett omfattande prövningsförfarande, som bl. a. inbegriper samtal med särskilt utsedd utredningsman. Antalet vapenfria utgjorde ca 9 300 år 1963 och hade vid årsskiftet 1965/66 stigit till ca 9 700.

Kritik har ofta riktats mot det nuvarande systemet särskilt i vad avser arten och omfattningen av de vapenfrias tjänstgöring samt prövningsförfarandet. Den av mig tillkallade vapenfriutredningen hade till främsta uppgift att söka finna former för en lämpligare tjänstgöring för de vapenfria.

Utredningens förslag innebär väsentligen att de vapenfrias tjänstgöring förläggs helt utanför krigsmakten och inte betraktas som värnpliktstjänstgöring utan som en särskild tjänsteplikt. Enligt utredningen skall värnpliktig kunna erhålla tillstånd till vapenfri tjänst, om bruk av vapen mot annan inte är förenligt med hans allvarliga personliga övertygelse och om sådant bruk för honom skulle medföra samvetsnöd. Utredningen vidgar tjänstgöringsalternativen för de vapenfria och föreslår bl. a. brandtjänst inom civilförsvaret, reparationstjänst vid statens järnvägar eller statens vattenfallsverk, hälso- och sjukvårdstjänst inom det allmänt civila medicinalväsendet samt ekonomi- och expeditionstjänst främst vid statlig och kommunal förvaltning. Tjänstgöringstiden i fred föreslås till 540 dagar i likhet med vad som gäller för specialtjänstuttagna värnpliktiga. Under beredskap och krig anses tjänstgöringstiden böra vara densamma för vapenfria som för andra värnpliktiga. Urvals- och prövningsförfarandet föreslås bli omlagt. Bl. a. flyttas ärende om tillstånd till vapenfri tjänst från Kungl. Maj:t till en central prövningsnämnd. Samtidigt vill utredningen överlåta uttagningen till arbetsmarknadsstyrelsen, som också får huvudansvaret för de vapenfrias utbildning och tjänstgöring samt skall omhänderha deras registrering och redovisning.

Liksom remissinstanserna instämmer jag i allt väsentligt i utredningens principiella överväganden beträffande de vapenfrias tjänstgöring m. m. och anser att utredningens förslag kan läggas till grund för en reform av den vapenfria tjänsten. I det följande behandlar jag mera ingående de särskilda frågor som utredningen har tagit upp till prövning.

En av de viktigaste uppgifterna för vapenfrilagstiftningen är att på ett för både samhället och den enskilde medborgaren tillfredsställande sätt ge uttryck åt de krav som måste uppfyllas för tillstånd till vapenfri tjänst. I likhet med utredningen finner jag inte anledning att i princip frånga den lösning som anvisats i 1943 års lag. Liksom hittills bör således både religiösa och etiska betänkligheter mot vapentjänstgöring kunna medföra befrielse från sådan tjänstgöring. För vapenfrihet bör ytterligare krävas att vederbörande på grund av sin klart dokumenterade övertygelse inte är beredd att för något ändamål bruka vapen mot annan. Givetvis bör också förutsättas att den som erhåller befrielse från vapenbruk är villig att i annan form än genom den vanliga värnpliktstjänstgöringen tjäna samhället och förbereda sig för en uppgift inom något av krigssamhällets olika verksamhetsområden. Mot den av utredningen föreslagna formuleringen av förutsättningarna för vapenfri tjänst har jag ingen annan erinran än att jag i likhet med några remissinstanser inte finner skäl att ersätta det i 1943 års lag använda uttrycket »djup samvetsnöd» med enbart »samvetsnöd». Det bör fordras att den som söker vapenfri tjänst kan åberopa synnerligen starka skäl för att få bifall till sin ansökan. Allvaret och djupet i sökandens övertygelse kommer enligt min mening klarast till uttryck om samvetsnöden alltså beteck-

nas som djup. Jag föreslår därför, att tillstånd till fullgörande av vapenfri tjänst ges i sådana fall då bruk av vapen mot annan inte är förenligt med sökandens allvarliga personliga övertygelse och skulle medföra djup samvetsnöd för honom.

I enlighet med utredningens förslag förordar jag, att de vapenfria får möjlighet att tjänstgöra inom fler civila arbetsområden än f. n. Såsom överbefälhavaren och försvarets sjukvårdsstyrelse anfört uppstår vissa svårigheter om vapenfria inte längre disponeras för tjänstgöring vid garnisonsbrandkårer m. m. Jag anser att vapenfria efter eget åtagande bör kunna få tjänstgöra inom krigsmakten. Farhågor har vidare uttalats för att en ökning av tjänstgöringsmöjligheterna för de vapenfria skulle leda till en minskning av det antal vapenfria som nu tilldelas civilförsvaret. Vissa betänkligheter har vidare anmälts mot att vapenfria placeras i uppgifter som i krig är av vital betydelse för landet, exempelvis betjäning av kraftverksanläggningar. Dessa och andra liknande synpunkter bör i görlig mån bli beaktade vid uttagningen av de vapenfria till tjänstgöring. Därvid bör som utredningen uttalat vara vägledande, att uppgifterna i såväl fred som krig skall vara sådana att samvetssskäl inte rimligen kan anföras mot att fullgöra dem. Tjänstgöringen i krigstid bör vidare avse för samhället betydelsefulla uppgifter och väljas inom områden där personalförstärkning behövs eller där personal behöver frigöras för andra väsentliga samhällsuppgifter.

I fråga om de olika tjänstgöringsalternativen finner jag i likhet med remissinstanserna utredningens förslag vara välgrundade och genomförbara. Huvudvikten synes liksom nu böra läggas vid utbildning i *brandtjänst* inom civilförsvaret. Jag anser i likhet med utredningen, att grundutbildningen inom denna tjänst bör centraliseras till luftfartsverket, medan repetitionsutbildningen fullgörs vid statens civilförvarsskolor. I enlighet med förslag från järnvägsstyrelsen och telestyrelsen förordar jag, att uttagning till *reparationstjänst* skall kunna ske även vid enskilda järnvägar och vid televerket. Däremot bör, såsom järnvägsstyrelsen anfört, tills vidare anstå med att genomföra av utredningen föreslagna försök med viss utbildning i maskin- och motorreparationstjänst vid statens järnvägar. Beträffande *hälso- och sjukvårdstjänsten* vill jag i likhet med medicinalstyrelsen framhålla vikten av att endast vapenfria med särskilt intresse och med personliga förutsättningar för hälso- och sjukvård tas ut till sådan tjänst. Utbildningen för krigsuppgifterna bör i första hand ske inom områden där den största personalbristen nu råder. Jag tillstyrker att vapenfria i vissa fall tas ut till tjänstgöring inom vissa speciella områden, såsom ambulanstjänst, handikappvård och rödakorsverksamhet. Utbildning för sådan tjänstgöring bör dock inte sättas igång, om den inte kan anordnas för ett visst minsta antal därför lämpade vapenfria. Medicinalstyrelsen har föreslagit att tjänsteplikten, om så lämpligen kan ske, tas ut i form av försvarsmedicinsk assistenttjänstgöring för all medicinalpersonal, som skall fullgöra vapenfri tjänst.

Jag ansluter mig till förslaget. Tjänstgöringen för den som tas ut till *ekonomitjänst* bör kunna avse jordbruks- eller skogsbruksarbete samt arbete inom kulturminnesvården. Vad slutligen angår *expeditionstjänsten* bör uttagningen företrädesvis avse områden inom statlig eller kommunal förvaltning, där den vapenfria efter endast en kort arbetsintroduktion kan börja fullgöra sina uppgifter. Jag kan sålunda inte dela utredningens uppfattning att alla vapenfria som tas ut till expeditionstjänst bör få en grundläggande utbildning i bl. a. maskinskrivning och kontorsteknik. Av vad jag nu sagt torde också framgå att antalet möjliga tjänstegrenar inom området expeditionstjänst måste bli avsevärt mindre än vad utredningen förutsatt. Placering av vapenfria för uppgifter i inkvarteringskommunerna under krigstid bör i allmänhet inte komma i fråga. I likhet med utredningen kan inte heller jag tillstyrka u-lands- eller fredskårstjänst som alternativtjänstgöring för de vapenfria. Däremot bör i särskilda fall viss praktisk tjänstgöring kunna ske vid SIDA eller vid svensk hjälporganisation med internationell anknytning.

Beträffande tjänstgöringstiden för de vapenfria ansluter jag mig till ett uttalande av utredningen att denna tid i huvudsak måste avpassas så att den medger en effektiv utbildning till merendels tämligen kvalificerade tjänstgöringsuppgifter under krigsförhållanden. Med hänsyn härtill anser jag utredningens förslag att fredstjänstgöringen skall ha en längd av 540 dagar vara väl avvägt. Detta dagantal motsvarar utbildningstiden för specialtjänstuttagna värnpliktiga och överensstämmer nära med den tid som jag inom kort kommer att föreslå som den längsta möjliga för värnpliktiga i allmänhet. Tjänstgöringen bör kunna uppdelas i omgångar över hela värnpliktstiden alltså t. o. m. det år då vederbörande fyller 47 år. Att tillbörlig hänsyn tas till civil utbildningsgång förutsätter jag som självfallet. Under beredskap och krig bör tjänstgöringstiden vara densamma för vapenfria som för andra värnpliktiga. I ett skärpt läge bör skillnad inte göras mellan de vapenfrias och de värnpliktigas samhällsviktiga insatser. Den fara för missbruk av möjligheten att erhålla vapenfri tjänst som Svea hovrätt ansett föreliggande under tider av påtaglig krigsfara finner jag överdriven. Liksom f. n. bör den vapenfria tjänsten kunna avkortas för värnpliktig, som övergår till vapenfri tjänst efter fullgjord viss värnpliktstjänstgöring. Kungl. Maj:t bör äga utfärda bestämmelser härom.

Utredningens förslag att de vapenfria skall ha rätt till ekonomiska och sociala förmåner — inbegripet personalvård och fritidsförmåner — i samma omfattning som värnpliktiga i allmänhet tillstyrks i allt väsentligt eller lämnas utan erinran av samtliga remissinstanser som yttrat sig i frågan. Även jag tillstyrker att vapenfria erhåller samma förmåner i fråga om avlöning, familjebidrag, grupplivförsäkring m. m. som värnpliktiga i allmänhet. Den nuvarande begränsningen i de vapenfrias rätt att erhålla förhöjt penningbidrag bör avskaffas. Premiesystemet för vapenfria bör utformas i överensstämmelse med vad som kommer att gälla för värnpliktiga efter den förestående omläggningen av värnpliktsutbildningen.

Det är angeläget att varje vapenfri såvitt möjligt tas ut till den tjänstgöring för vilken han är lämpad med hänsyn till personliga kvalifikationer och utbildning. Såsom utredningen föreslagit bör därför den som söker vapenfri tjänst i samband med inskrivningen genomgå en urvalsprövning som är likvärdig med den som gäller för övriga värnpliktiga. Särskild s. k. exploration torde dock inte vara nödvändig och jag kan inte heller biträda det förslag som bl. a. överbefälhavaren lagt fram om att inskrivningsprövningen av den som söker vapenfri tjänst skall vara skild från övriga värnpliktigas inskrivning. Jag vill tillstyrka utredningens förslag att bättre information än f. n. skall ges vid inskrivningen om innebörden av vapenfrilagstiftningen och den vapenfria tjänsten. Självfallet skall informationen vara objektiv och inte utformas som propaganda för eller mot vapenfri tjänst.

Utredningens förslag i fråga om prövningsförfarandet har remissinstanserna genomgående funnit vara lämpliga och välmotiverade. Jag delar utredningens uppfattning att det nuvarande frågeformuläret bör avskaffas och att det räcker med en skriftlig ansökan som innehåller motivering varför sökanden anser sig vilja fullgöra vapenfri tjänst, önskemål angående tjänstgöringsområde samt uppgift på minst två trovärdiga personer som väl känner sökanden och hans förhållanden. Härjämte bör sökanden som några remissinstanser påpekat åläggas personlig inställelse inför utredningsman. Vidare biträder jag utredningens förslag att frågor om tillstånd till vapenfri tjänst skall avgöras av en särskild nämnd om sju ledamöter, *vapenfrinämnden*. I likhet med utredningen förordar jag, att nämnden skall äga utse utredningsmän. Till utredningsmän bör inte bara komma i fråga företrädare för trossamfunden utan även andra personer som lämpar sig för uppgiften. I detta sammanhang anser jag det böra övervägas att i möjlig utsträckning anknyta utredningsverksamheten till inskrivningsförrättningarna. Beträffande slutligen nämndens sammansättning är det angeläget att olika intressen blir allsidigt representerade i nämnden. Självfallet bör några av ledamöterna ha anknytning till yrkesområden, som gör dem särskilt ägnade att bedöma bärigheten av de samvetsbetänkligheter mot vapenbruk som åberopas av dem som söker vapenfri tjänst. Kungl. Maj:t bör äga meddela bestämmelser om nämndens sammansättning.

Utredningens förslag att arbetsmarknadsstyrelsen skall ha huvudansvaret för de vapenfrias utbildning och tjänstgöring samt omhänderha deras registrering och redovisning har fått ett genomgående positivt mottagande av remissinstanserna. Även jag biträder förslaget. Såsom arbetsmarknadsstyrelsen framhållit i sitt remissutlåtande finns redan inom styrelsen ett system för fördelning av arbetskraft för totalförsvarsuppgifter. I sin egenskap av uttagningsmyndighet har arbetsmarknadsstyrelsen allt inom ramen för sina befogenheter fastställa de totalförsvarsuppgifter för vilka utbildning av vapenfria bör ske. Eftersom arbetsmarknadsstyrelsen centralt ansvarar för

utbildningen bör enligt utredningens av flertalet remissinstanser tillstyrkta förslag ett samarbetsorgan upprättas inom styrelsen i vilket ingår företrädare för berörda utbildningsmyndigheter.

Frågan om totalvägrarna, främst Jehovas vittnen, har utförligt diskuterats såväl av utredningen som av remissinstanserna. Med den föreslagna omläggningen av tjänstgöringssystemet och utvidgningen av tjänstgöringsområdena torde de s. k. etiska totalvägrarna inte vidare erbjuda något problem. Annorlunda förhåller det sig med medlemmarna av sekten Jehovas vittnen, som helt vägrar att lyda order från samhällets sida även om det gäller skydd för samhället eller den demokratiska ordningen. Enligt utredningen kan det allvarligt övervägas att temporärt odugligförklara Jehovas vittnen på samma grunder som nu åberopas när vissa alkoholskadade eller asociala personer befrias från värnplikstjänstgöring. Bland remissinstanserna har meningarna i fråga om behandlingen av Jehovas vittnen varit delade. Tanken att sektens medlemmar i en eller annan form skall befrias från tjänstgöring har dock vunnit sympati bland en knapp majoritet av de remissinstanser som yttrat sig i frågan.

För min del har jag kommit till den bestämda uppfattningen att sekten Jehovas vittnen har en sådan inställning till samhället att det får anses utslutet att medlemmarna fullgör någon form av tjänsteplikt. Skäl talar för att de särbehandlas vilket redan sker i vissa länder. Den nuvarande ordningen är så otillfredsställande att jag anser att man bör pröva andra vägar även om det skulle medföra, att rättvisesympunkterna sätts åt sidan i de relativt fåtaliga fall som det i praktiken rör sig om. Särbehandlingen bör dock inte innebära att någon förklararas vara vapenfri utan att den nya lagens rekvisit är uppfyllda, vilket endast i undantagsfall kan väntas vara fallet i fråga om Jehovas vittnen. Inte heller bör reglerna om befrielse från eller anstånd med värnplikstjänstgöring eller om odugligförklaring tolkas på något särskilt sätt i fråga om sektens medlemmar. Jag anser det vidare olämpligt och knappast möjligt att införa en särregel som skulle befria endast dem från tjänstgöring.

Mot bakgrund av det anförda har jag kommit till den uppfattningen att medlemmar av sekten Jehovas vittnen, som enligt utredning i det särskilda fallet måste antas på grund av sin övertygelse inte komma att fullgöra någon form av tjänsteplikt, inte bör kallas in till tjänstgöring. Kungl. Maj:t äger förordna att viss värnpliktig, vapenfri eller annan, inte skall kallas in. Jag förordar alltså den ordningen att Kungl. Maj:t från fall till fall beslutar huruvida medlem av sekten skall kallas in. Hinder torde inte möta att uppdraga avgörandet åt underordnad myndighet. Detta bör emellertid inte ske innan tillräcklig erfarenhet vunnits av den nya ordningen.

Tillvägagångssättet bör utformas så att beslutet i så många fall som möjligt kan fattas före inställelsen till tjänstgöring. Förutsättningar för att klarhet om vederbörandes inställning i regel skall vinnas på ett tidigt stadium

synes också skapas genom mitt förslag att utredningsverksamheten i möjlig utsträckning skall anknytas till inskrivningsförrättningarna. Kungl. Maj:t bör vidare föreskriva att frågan huruvida inkallelse i fortsättningen skall ske skall underställas Kungl. Maj:t när det upplyses att värnpliktig tillhör sekten Jehovas vittnen t. ex. i ärende om befrielse enligt 5 § värnpliktlagen eller i samband med inställelse. Vid utredningen av fråga huruvida inkallelse skall ske bör den nya vapenfrinämnden kunna medverka även om tillstånd till vapenfri tjänst inte kan komma i fråga. Beslut att inkallelse inte skall ske bör omprövas efter viss tid och ny utredning då göras.

Om en sektmedlem underlåter att ge sin sekttillhörighet tillkänna innan han inställer sig till tjänstgöring och vägrar att lyda order, bör enligt min mening vanliga regler om åtal och straff gälla. Särregler för detta fall är jag inte beredd förorda för sektens medlemmar. Om någon i samband med inställelse uppger sig tillhöra Jehovas vittnen, bör han inte beordras utföra arbete eller ges annan order, förrän man undersökt om han tillhör sekten. Tillhör han sekten, bör han genast hemförlovas i avvaktan på Kungl. Maj:ts beslut.

Den ordning som jag förordat bör tillämpas endast försöksvis. Leder den till missbruk eller andra olägenheter, bör den omprövas.

Övergången till det nya systemet bör ske den 1 oktober 1966. Arbetsmarknadsstyrelsen har visserligen föreslagit senare övergång med hänsyn till att systemet för beredskapsregistrering läggs om hösten 1967. Jag finner emellertid angeläget att reformen av den vapenfria tjänsten inte försenas. Uppstår administrativa svårigheter för arbetsmarknadsstyrelsen att redan innevarande höst överta ansvaret för de vapenfrias tjänstgöring m. m. synes redovisningen, registreringen och inkallelseförfarandet under en övergångstid kunna ligga kvar hos krigsmaktens myndigheter.

De grundläggande bestämmelserna för den vapenfria tjänsten bör samlas i en särskild lag som ersätter den nuvarande lagen den 26 mars 1943 (nr 121) om vapenfria värnpliktiga. Den föreslagna reformen medför vidare ändringar i brottsbalken, lagen den 30 juni 1948 (nr 449) om disciplinstraff för krigsmän, militära rättegångslagen den 30 juni 1948 (nr 472), civilförsvarslagen den 22 april 1960 (nr 74), krigssjukvårdslagen den 27 november 1953 (nr 688), allmänna tjänstepliktslagen den 17 april 1959 (nr 83), lagen den 14 oktober 1959 (nr 727) om förbud mot arbetstagares avskedande med anledning av värnpliktstjänstgöring m. m., lagen den 17 maj 1963 (nr 114) om semester och lagen den 25 maj 1962 (nr 381) om allmän försäkring.»

Lagrådet

Lagrådet har lämnat de i propositionen framlagda lagförslagen utan erinran.

Departementschefen vid propositionens avlåtande

Departementschefen har vid propositionens avlåtande anfört:

»Vid behandlingen i statsrådet den 11 mars 1966 föreslog jag en omläggning av den vapenfria tjänsten men jag tog inte upp kostnaderna för reformen. Dessa kostnader bör — bortsett från kostnaderna för vapenfrinämnden — belasta elfte huvudtiteln. För de närmaste tre budgetåren bör emellertid övergångsvis kostnaderna slutligt bestridas från fjärde huvudtiteln. För budgetåret 1966/67 bör kostnaderna i sin helhet belasta fjärde huvudtiteln i samma ordning som motsvarande kostnader för de värnpliktiga. Beträffande sistnämnda kostnader har medelsanvisning redan begärts i prop. 1966: 1 (bil. 6). Medelsbehovet för de personalförstärkningar, som under budgetåret 1966/67 blir nödvändiga inom arbetsmarknadsstyrelsen till följd av dennas utvidgade verksamhet vid överföringen av huvudmannaskapet för de vapenfria, bör dock tillgodoses genom omföring av medel från fjärde huvudtitelns förslagsanslag Armén: Avlöningar till aktiv personal m. fl. till det under elfte huvudtiteln uppförda förslagsanslaget Arbetsmarknadsstyrelsen: Avlöningar. Jag uppskattar i avvaktan på att erfarenheter vinnas av det nya systemet behovet av personalförstärkningar hos styrelsen till två tjänstemän. För budgetåren 1967/68 och 1968/69 bör under elfte huvudtiteln föras upp ett eller flera anslag för vapenfriverksamheten, till vilka anslag medel omförs från anslag under fjärde huvudtiteln. Kostnaderna för vapenfrinämnden bör bestridas från fjärde huvudtitelns förslagsanslag Vissa nämnder m. m. Slutligen vill jag erinra om att vapenfriutredningen gett uttryck för den principiella uppfattningen att de myndigheter som anlitar vapenfria i arbeten, för vilka myndigheterna i annat fall skulle ha fått vidkännas direkta utgifter, i viss skälighets omfattning bör utge ersättning till staten för anlåtande av denna arbetskraft. Frågan härom liksom frågan om bestridandet av de olika utbildningsmyndigheternas kostnader bör emellertid utredas ytterligare och jag är därför inte beredd att nu framlägga förslag i ämnet. Merkostnaderna för luftfartsstyrelsen och civilförsvarsstyrelsen för utbildning av vapenfria beräknas för budgetåret 1966/67 bli av tämligen begränsad omfattning med hänsyn till att antalet vapenfria som skall tas ut i brandtjänst förutsätts bli i huvudsak oförändrat.

De i stadsrådsprotokollet för den 11 mars 1966 och i det föregående angivna grunderna för den vapenfria tjänsten bör underställas riksdagen för godkännande.

Såsom framgår av statsrådsprotokollet för den 11 mars 1966 föreslår jag att de vapenfria får samma förmåner i fråga om avlöning, familjebidrag, grupplivförsäkring m. m. som värnpliktiga i allmänhet. Grundläggande bestämmelser om de värnpliktigas ekonomiska förmåner återfinns i värnpliktsavlöningskungörelsen den 12 september 1958 (nr 485) och familjebidragsförordningen den 29 mars 1946 (nr 99). Föreskrifter om ersättning i anled-

ning av skada eller sjukdom, som värnpliktig ådragit sig under tjänstgöring, ges i militärersättningsförordningen den 2 juni 1950 (nr 261). Värnpliktig åtnjuter grupplivförsäkringsskydd enligt kungörelsen den 5 juni 1963 (nr 243) om grupplivförsäkring åt värnpliktiga m. fl. Vissa särskilda bestämmelser gäller för värnpliktiga enligt 3 kap. 15 § och 19 kap. 2 § lagen den 25 maj 1962 (nr 381) om allmän försäkring, 70 § 2 och 3 mom. lagen den 26 november 1920 (nr 796) om val till riksdagen, 35 § 2 och 3 mom. kommunala vallagen den 6 juni 1930 (nr 253), 48 § 2 mom. uppborðsförordningen den 5 juni 1953 (nr 272) och anvisningarna till paragrafen samt punkt 6 i anvisningarna till 32 § kommunalskattelagen den 28 september 1928 (nr 370). Med hänsyn till att de vapenfrias tjänstgöring inte längre skall anses som värnpliktstjänstgöring utan träder i stället för denna som en särskild tjänsteplikt kan de angivna bestämmelserna inte utan vidare tillämpas på de vapenfria. Behov av andra författningsändringar kan komma att föreligga än som nu kunnat förutses. Chefen för socialdepartementet har anmält frågan om ändring i lagen om allmän försäkring medan chefen för finansdepartementet denna dag anmäler frågan om ändring i kommunalskattelagen. Fråga om ändring i lagen om val till riksdagen och kommunala vallagen torde få behandlas senare. Kungl. Maj:t bör i övrigt under de förutsättningar jag angett tidigare äga utfärda bestämmelser om ekonomiska förmåner m. m. åt vapenfria och i samband därmed äga utfärda annan författning än lag eller vidtagna erforderliga ändringar i andra med riksdagen beslutade eller med stöd av dess beslut utfärdade författningar än lag.»

Utskottet

I propositionen föreslås en omläggning av den vapenfria tjänsten innebärande att sådan tjänstgöring inte längre skall betraktas som värnplikts-tjänstgöring utan träder i stället för denna som en särskild tjänsteplikt. Tjänstgöringen förläggs i princip utanför krigsmakten. Frågor om tillstånd till vapenfri tjänst skall prövas av en nyinrättad nämnd, vapenfrinämnden. Arbetsmarknadsstyrelsen bestämmer vilket slag av tjänstgöring som de vapenfria skall fullgöra och har tillsyn över de vapenfrias utbildning och tjänstgöring. Den vapenfrie är under tjänstgöringen inte att anse som krigsman och är inte heller underkastad för krigsman gällande straffbestämmelser. Den nuvarande lagen från 1943 om vapenfria värnpliktiga föreslås fr. o. m. den 1 oktober 1966 ersatt med den i propositionen föreslagna lagen om vapenfri tjänst, vilken innehåller för tjänsten grundläggande bestämmelser.

Tjänstgöringsområden

Vapenfriutredningen drar upp vissa allmänna riktlinjer för de vapenfrias tjänstgöringsuppgifter och anför därvid bl. a. att tjänstgöringen bör

ordnas så att hela tjänstgöringstiden används till en effektiv och ändamålsenlig utbildning för uppgifterna under krigstid. Mot bakgrund härav föreslår utredningen att de vapenfria tas ut till följande tjänstegrener, nämligen brandtjänst, reparationstjänst, hälso- och sjukvårdstjänst, ekonomitjänst och expeditionstjänst. I särskilda fall bör enligt utredningens uppfattning vapenfria, som genom civil utbildning och personliga kvalifikationer bedöms lämpliga härför, kunna beredas viss praktisk tjänstgöring vid SIDA eller vid svensk hjälporganisation med internationell anknytning. Utredningen avvisar däremot de förslag, som från olika håll framförts om att u-lands- eller fredskårstjänst skall kunna godkännas som alternativtjänst för vapenfria. En sådan tjänstgöring är, menar utredningen, inte praktiskt genomförbar, främst med hänsyn till de höga krav på utbildning som måste ställas på personer vilka skall fullgöra sådan tjänstgöring. De oeftergivliga kraven beträffande bl. a. språkkunskaper och yrkesskicklighet torde endast i undantagsfall kunna uppfyllas av de vapenfria i den ålder då de normalt sett har att fullgöra sin grundutbildning. Den omständigheten att undre åldersgränsen för uttagning till fredskårstjänst satts till 22 år lägger dessutom i allmänhet hinder i vägen.

Departementschefen förordar i enlighet med utredningens förslag, att de vapenfria beredes möjlighet att tjänstgöra inom fler civila arbetsområden än f. n. Vid uttagningen av de vapenfria till tjänstgöring bör som utredningen uttalat vara vägledande, att uppgifterna i såväl fred som krig skall vara sådana att samvetsskäl inte rimligen kan anföras mot att fullgöra dem. Beträffande de olika tjänstgöringsalternativen finner departementschefen i likhet med remissinstanserna utredningens förslag vara välgrundade och genomförbara. Vad angår frågan om u-lands- eller fredskårstjänst kan ej heller departementschefen tillstyrka sådan tjänst som alternativtjänstgöring för de vapenfria. Däremot bör även enligt hans mening i särskilda fall viss praktisk tjänstgöring kunna ske vid SIDA eller vid svensk hjälporganisation med internationell anknytning.

I motioner yrkas att tjänstgöringen för de vapenfria tjänstepliktiga skall vidgas till att omfatta även andra alternativ än de som föreslagits i propositionen. Således yrkas i motionerna I: 732 och II: 903, att den vapenfria tjänsten skall kunna fullgöras inom områdena forskning, undervisning och vetenskap. Vidare yrkas i motionerna I: 734 och II: 901 att tjänstgöring i u-landshjälp i särskilda fall skall kunna förekomma.

Utskottet, som finner det värdefullt att tjänstgöringsalternativen för de vapenfria utvidgas, ansluter sig till de av departementschefen anförda synpunkterna i denna fråga. Sålunda bör vapenfri tjänstepliktig fullgöra tjänst, som är betydelsefull för samhället. I lagförslaget har i huvudsaklig överensstämmelse med vad utredningen anfört lämnats en exemplifiering på tjänst som därvid kan komma i fråga. Departementschefens förslag utsluter icke enligt utskottets mening att i särskilda fall även annan tjänst-

göring, som uppfyller nyss angivna krav och som står i överensstämmelse med de allmänna riktlinjerna för den vapenfria tjänsten, kan komma i fråga. Det bör alltså vara möjligt för en vapenfri tjänstepliktig, som på grund av personliga kvalifikationer — utbildningsmässigt eller eljest — har särskilt goda förutsättningar att efter genomgången grundutbildning tilldelas annan betydelsefull tjänst. Till sådan tjänst bör enligt utskottets mening räknas den tjänstgöring som i särskilda fall skall kunna ske vid SIDA eller vid svensk hjälporganisation med internationell anknytning. Det primära måste emellertid vara, som också framgår av departementschefens uttalande, att utbildningen av de vapenfria inriktas på de betydelsefulla civila uppgifter de har att fullgöra under krigsförhållanden i hemlandet. Härav följer att de i motionerna föreslagna tjänstgöringsområdena blir sekundära och knappast aktuella vid den tidpunkt som normalt gäller för såväl värnpliktiga som vapenfria då fråga är om första tjänstgöring. Med det sagda anser sig utskottet ha besvarat nu aktuella motioner.

Totalvägrare

Vapenfriutredningen har tagit upp de problem som totalvägrarna, främst Jehovas vittnen, erbjuder. Utredningen har — sedan förslag att berörda kategori skulle göra en insats inom bl. a. handikappvården förkastats av representanter för Jehovas vittnen — förklarat sig beredd att förutsättningslöst diskutera varje uppslag från sektens sida, som är ägnat att lösa totalvägrarnas problem. Också detta erbjudande har avvisats. Enligt utredningens mening har Jehovas vittnen därigenom ådagalagt en så påtaglig likgiltighet för demokratisk ordning, att de måste anses olämpliga att nyttjas till samhällets skydd. När de uppenbarligen inte kan användas för någon samhällsnyttig insats över huvud taget förefaller det utredningen meningslöst att samhället skall belastas med kostnader och besvär för någon som helst utbildning i förevarande hänseende.

Departementschefen har uttalat, att han kommit till den bestämda uppfattningen, att sekten Jehovas vittnen har en sådan inställning till samhället, att det får anses uteslutet att medlemmarna fullgör någon form av tjänsteplikt. Skäl talar för att de särbehandlas vilket redan sker i vissa länder. Den nuvarande ordningen är så otillfredsställande, att departementschefen anser att man bör pröva andra vägar även om det skulle medföra, att rättvisesynpunkterna sätts åt sidan i de relativt fåtaliga fall som det i praktiken rör sig om. På grund härav föreslår departementschefen att medlemmarna av sekten Jehovas vittnen, som enligt utredning i det särskilda fallet måste antas på grund av sin övertygelse inte komma att fullgöra någon form av tjänsteplikt, inte bör inkallas till tjänstgöring. Kungl. Maj:t bör från fall till fall besluta om medlem av sekten skall kallas in. Den sålunda förordade ordningen bör enligt departementschefen till-

lämpas endast försöksvis och omprövas om den leder till missbruk eller andra olägenheter.

I motionerna I: 733 och II: 902 yrkas att medlemmarna i sekten Jehovas vittnen inte skall undantagas från bestämmelserna i lagen om vapenfri tjänst. Vidare hemställas om utredning angående påföljderna för värnpliktig, som vägrar fullgöra sådan tjänst.

Såsom motionärerna framhållit inger det enligt utskottets mening vissa betänkligheter att en viss grupp med hänsyn till sin religiösa inställning icke skall inkallas till värnpliktstjänstgöring eller ersättningstjänstgöring för denna. I likhet med departementschefen anser utskottet emellertid att de nuvarande förhållandena är så otillfredsställande att nya vägar bör prövas för att komma till rätta med problemen beträffande Jehovas vittnen. Utskottet, som delar uppfattningen att ifrågakvarande kategori i förevarande hänseende är olämplig att användas i samhällets tjänst, har inte något att erinra mot att den i propositionen föreslagna ordningen försöksvis tillämpas. Härav följer att de nu aktuella motionsyrkandena enligt utskottets mening inte bör föranleda någon riksdagens åtgärd.

Utöver vad ovan anförts har de i propositionen framlagda förslagen och de av departementschefen i anslutning därtill gjorda uttalandena inte givit utskottet anledning till erinran eller särskilt uttalande.

Utskottets hemställan

Utskottet hemställer,

A. att riksdagen, med avslag å motionerna I: 732 och II: 903 samt I: 734 och II: 901, måtte bifalla förevarande proposition, nr 107, i motsvarande del;

B. att riksdagen, med avslag å motionerna I: 733 och II: 902, såvitt angår första att-satsen, måtte bifalla propositionen i motsvarande del;

C. att riksdagen måtte bifalla propositionen, såvitt angår 1 § i förslaget till lag om vapenfri tjänst;

D. att riksdagen måtte bifalla propositionen i de delar som icke omfattas av vad utskottet ovan hemställt; samt

E. att motionerna I: 733 och II: 902, såvitt angår andra att-satsen, icke måtte föranleda någon riksdagens åtgärd.

Stockholm den 10 maj 1966

På andra lagutskottets vägnar:

AXEL STRAND

Vid detta ärendes behandling har närvarit

från första kammaren: herr Strand, fru Carlqvist, fru Hamrin-Thorell, herrar Lars Larsson, Dahlberg, Kilsmo*, Blomquist och fru Elvy Olsson;

från andra kammaren: herr Rimmerfors, fru Ekendahl, fröken Wetterström, herr Bengtsson i Varberg, fru Svensson, herrar Jönsson i Inge-marsgården, Johansson i Skärstad* och Göransson.

* Ej närvarande vid utlåtandets justering.

Reservationer

I. Vid utskottets hemställan under B och E

av herr *Blomquist*, fru *Elvy Olsson*, fröken *Wetterström* och herr *Johansson* i Skärstad, vilka ansett,

a) att det avsnitt i utskottets yttrande som börjar å s. 28 med orden »Såsom motionärerna framhållit» och slutar med orden »någon riksdagens åtgärd.» bort ersättas med text av följande lydelse:

»Såsom motionärerna framhållit innebär propositionens förslag att befria medlemmar av sekten Jehovas vittnen från att fullgöra någon form av tjänsteplikt ett allvarligt avsteg från den självklara principen om medborgares likhet inför lagen och den solidaritet medborgare emellan som ett demokratiskt samhälle bygger på. Utskottet delar denna uppfattning och anser det vara i hög grad stötande för det allmänna rättsmedvetandet att medgiva en viss grupp medborgare förmåner, som ur rättvisesynpunkt icke kan anses försvarbara vare sig mot de värnpliktiga som fullgör sin värnplikt eller mot dem som på grund av djup samvetsnöd vägrar att använda vapen och som enligt föreliggande lagförslag medgives vapen-fri tjänst. Utskottet anser därför att medlemmar av sekten Jehovas vittnen ej bör fritagas från varje form av ersättningstjänst för värnplikt. I likhet med departementschefen anser utskottet emellertid att nuvarande påföljd för totalvägrarna — regelmässigt innebärande fängelsestraff av betydande längd — är otillfredsställande och föreslår utredning härom. Denna utredning bör bl. a. — med hänsyn till vad som upplysts om medlemmarnas av sekten reaktion på civil domstols utdömande av påföljd — överväga möjligheten att genom domstol ålägga ifrågakvarande kategori arbetsplikt i enlighet med vad som i remissyttrandena framhållits av Lunds domkapitel och Sveriges socialdemokratiska ungdomsförbund.»

b) att utskottet bort hemställa,

»att riksdagen, med bifall till motionerna I: 733 och II: 902, såvitt angår första att-satsen, måtte avslå propositionen i motsvarande del;

att riksdagen, med bifall till motionerna I: 733 och II: 902, såvitt angår andra att-satsen, måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t såsom sin mening giva till känna vad utskottet anfört.»

II. Vid utskottets hemställan under C

av fru *Hamrin-Thorell*, herrar *Kilsmo*, *Rimmerfors*, *Jönsson* i Ingemarsgården och *Johansson* i Skärstad, vilka ansett,

a) att efter det stycke å s. 25 som börjar med orden »I propositionen föreslås» och slutar med orden »tjänsten grundläggande bestämmelser.» bort insättas ett avsnitt med följande lydelse:

»Begreppet samvetsnöd

I vapenfriutredningens betänkande formulerades villkoret för befrielse från vapentjänst i 1 § i Förslag till lag om vapenfria tjänstepliktiga på följande sätt:

'Är bruk av vapen mot annan icke förenligt med värnpliktigs allvarliga personliga övertygelse och skulle sådant bruk för den värnpliktige medföra samvetsnöd, må denne erhålla tillstånd att, i stället för värnplikts-tjänstgöring, såsom *vapenfri tjänstepliktig* fullgöra tjänstgöring i den ordning denna lag stadgar (*vapenfri tjänst*).'

I proposition nr 107 har Kungl. Maj:t nu anslutit sig till överbefälhavarens remissyttrande och föreslagit att ordet 'djup' må kvarstå i lagen som bestämning till begreppet samvetsnöd. Förslaget till lag om vapenfri tjänst har alltså i 1 § följande formulering:

'Värnpliktig äger enligt denna lag erhålla tillstånd att fullgöra vapenfri tjänst i stället för värnpliktstjänstgöring, om bruk av vapen mot annan icke är förenligt med den värnpliktiges allvarliga personliga övertygelse och skulle medföra djup samvetsnöd för honom. Värnpliktig som erhållit tillstånd till vapenfri tjänst benämnes vapenfri tjänstepliktig.'

Utskottet anser i likhet med utredningen, att ordet samvetsnöd i sig självt är uttryck för en så djupgående konfliktsituation, att någon gradering i djup eller mindre djup logiskt sett icke är möjlig. Begreppet djup samvetsnöd synes utskottet kunna medverka till en onödigt komplicerad avprövningsförfarandet, bl. a. därför att det knappast torde ligga i mänsklig makt att avgöra om samvetsnöden är mer eller mindre djup. Utskottet vill vidare erinra om att inget av de övriga nordiska länderna har givit sig in på en bedömning av detta slag i sina villkor för befrielse från vapentjänst. Sålunda nöjer man sig i motsvarande norska lag med att hänvisa till att vederbörande värnpliktig befrias om han 'icke kan göra militärtjänst utan att komma i konflikt med sin allvarliga övertygelse'.

Utskottet anser att begreppet samvetsnöd bör kvarstå men att någon gradering i djup eller mindre djup icke bör ske. Utskottet tillstyrker alltså bifall till Kungl. Maj:ts förslag till formulering av 1 § i lag om vapenfri tjänst, med den ändringen att ordet 'djup' utgår.»

b) att utskottet bort hemställa,

»att riksdagen måtte antaga 1 § i förslaget till lag om vapenfri tjänst med följande såsom *utskottets förslag* betecknade lydelse:

(Kungl. Maj:ts förslag)

(Utskottets förslag)

§ 1

Värnpliktig äger enligt denna lag erhålla tillstånd att fullgöra vapenfri tjänst i stället för värnpliktstjänstgöring, om bruk av vapen mot annan icke är förenligt med den värnpliktiges allvarliga personliga övertygelse och skulle medföra *djup* samvetsnöd för honom.

Värnpliktig som erhållit tillstånd till vapenfri tjänst benämnes vapenfri tjänstepliktig.

Värnpliktig äger enligt denna lag erhålla tillstånd att fullgöra vapenfri tjänst i stället för värnpliktstjänstgöring, om bruk av vapen mot annan icke är förenligt med den värnpliktiges allvarliga personliga övertygelse och skulle medföra samvetsnöd för honom.

Värnpliktig som erhållit tillstånd till vapenfri tjänst benämnes vapenfri tjänstepliktig.»

III. av herr *Kilsmø*.